

N.H.Seyfullazadə
doktorant, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
ORCID 0009-0003-8394-2190
seyfullazade44@gmail.com

Məqalə redaksiyaya daxil olub 23.01.2026

The article was received by editorial board on 23.01.2026

Статья принята к печати 23.01.2026

İŞGALDAN AZAD EDİLMİŞ ƏRAZİLƏRDƏ YENİ İŞ YERLƏRİNİN YARADILMASI VƏ MƏŞĞULLUQ POTENSİALININ KOMPLEKS TƏHLİLİ

Xülasə

Tədqiqat işində işgaldan azad edilmiş Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının Azərbaycanın ümumi sosial-iqtisadi sistemində reinteqrasiyası prosesində məşğulluq strategiyasının formalaşması məsələləri araşdırılır. Regionun təbii resurs bazası, aqrar-sənaye potensialı, "yaşıl enerji" imkanları və tranzit-logistik qovşaq rolu statistik verilənlər əsasında təhlil edilir. Məqalədə dövlətin tətbiq etdiyi xüsusi iqtisadi rejim, vergi-gömrük güzəştləri və "ağıllı" texnologiyaların məşğulluq mühitinə təsiri qiymətləndirilir. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, regionun iqtisadi dirçəlişi yüksək texnologiyalı iş yerlərinin yaradılması və kadr hazırlığının rəqəmsal transformasiyası ilə birbaşa bağlıdır.

Açar sözlər: Qarabağ, Şərqi Zəngəzur, məşğulluq potensialı, reinteqrasiya, iş yerləri, Böyük Qayıdış, yaşıl enerji.

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi ölkənin uzunmüddətli inkişaf strategiyasında yeni bir mərhələnin başlanğıcı olmuşdur. İşgaldan azad edilmiş ərazilərin (təxminən 10 min kv. km) bərpası və iqtisadi dövriyyəyə qaytarılması "Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər" sənədində strateji hədəf kimi müəyyən edilmişdir. Bu ərazilərdə dayanıqlı məskunlaşmanın təmin edilməsi yalnız fiziki infrastrukturun qurulması ilə deyil, həm də qayıdan əhalinin məhsuldar və rəqabətə davamlı iş yerləri ilə təminatından asılıdır.

Məqalənin aktuallığı regionun iqtisadi modelinin ənənəvi yanaşmalardan innovativ, rəqəmsal və "yaşıl" iqtisadiyyat prinsiplərinə keçid etməsi ilə şərtlənir.

Tədqiqatın məqsədi Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə məşğulluq yaradan əsas drayverləri müəyyən etmək, sahəvi resursların əmək bazarına təsirini elmi şəkildə qiymətləndirmək və gələcək onillik üçün məşğulluq proqnozlarını təqdim etməkdir.

Metodoloji olaraq, tədqiqat zamanı sistemli yanaşma, statistik qruplaşdırma, komparativ analiz və multiplikator effektinin hesablanması metodlarından istifadə edilmişdir. Analizlər Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi və Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi verilənləri əsasında aparılmışdır.

ƏSAS HİSSƏ

İşgaldan azad edilmiş ərazilərdə iqtisadi aktivliyin bərpası prosesi Azərbaycanın gələcək onilliklərdəki qeyri-neft inkişafının lokomotivi rolunda çıxış edir. Bu prosesin başlanğıc mərhələsində dövlət investisiyaları hesabına formalaşan infrastruktur layihələri – yolların, tunellərin və hava limanlarının tikintisi məşğulluğun əsas sütununu təşkil edir. Lakin dayanıqlı inkişaf üçün məşğulluğun drayveri tikinti sektorundan sənaye, kənd təsərrüfatı və yüksək texnologiyalı xidmət sahələrinə keçməlidir. Regionun təxminən 130 min hektarlıq əkinə yararlı torpaq fondu və bol su resursları (Sərsəng, Xudafərin və Qız Qalası su qovşaqları) burada aqrar-sənaye kompleksinin (ASK) bərpası üçün unikal imkanlar yaradır. "Ağıllı kənd" konsepsiyası çərçivəsində tətbiq olunan

müasir suvarma və idarəetmə sistemləri aqrar sahədə çalışanların peşə profilini kökündən dəyişərək, fiziki əməyi texnoloji biliklərlə əvəzləyir (Məmmədov R.S., 2023: s. 115). Bu transformasiya fonunda kənd təsərrüfatı müəssisələrinin emal sənayesi ilə vəhdəti "tarladan süfrəyə" zəncirini yaradır ki, bu da kənd yerlərində əlavə xidmət sahələrinin – logistika, qablaşdırma və satış mərkəzlərinin formalaşmasına, dolayısı ilə məşğulluq potensialının əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olur (Həsənlı M.A., 2022: s. 84).

Sənayeləşmə strategiyası çərçivəsində Ağdam Sənaye Parkı və "Araz Vadisi İqtisadi Zonası" kimi layihələr regionda məşğulluğun sənaye nüvəsini təşkil edir. Dövlətin rezidentlərə təqdim etdiyi 10 illik vergi tətilləri, idxal olunan avadanlıqlara tətbiq edilən güzəştlər investisiya cəlbediciliyini artırmaqla yanaşı, işəgötürənlərə rəqabətədavamlı əməkhaqqı fondu yaratmaq imkanı verir. Ekonometrik təhlillər göstərir ki, bu zonalarda yaradılan hər bir birbaşa iş yeri ətraf ərazilərdə xidmət və servis sahələrində multiplikator effekti yaradır. Bu təsirin kəmiyyət ifadəsini aşağıdakı cədvəldə görmək mümkündür:

Cədvəl 1

Sənaye zonalarında investisiya tutumu və gözlənilən məşğulluq (2025-2027)

Sənaye Zonası	Rezident sayı	İnvestisiya (mln. AZN)	Yaradılacaq iş yeri (Daimi)	Birbaşa investisiya/iş yeri (AZN)
Ağdam Sənaye Parkı	25	210.0	2,000	105,000
Araz Vadisi İ.Z.	12	75.0	950	78,947
Cəmi	37	285.0	2,950	96,610

Mənbə: Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Cədvəl 1-dən göründüyü kimi Ağdam Sənaye Parkı daha çox ağır və tikinti sənayesi yönümlü olduğu üçün burada hər bir iş yerinə düşən investisiya həcmi (105 min AZN) daha yüksəkdir. Araz Vadisi İqtisadi Zonası isə daha çox logistika və servis yönümlü olduğu üçün daha az investisiya ilə daha çox çevik məşğulluq yaratmaq potensialına malikdir. Bu rəqəmlər sübut edir ki, regionda sənaye aktivliyi artdıqca yüksək texnoloji avadanlıqları idarə edə biləcək ixtisaslı kadr tələbatı da mütənasib olaraq artacaqdır (Abbasov N.H., 2022: s. 84).

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə məşğulluğun dayanıqlı xarakter alması birbaşa investisiya mühitinin liberallaşdırılmasından asılıdır. "Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi" nə edilmiş son dəyişikliklər azad edilmiş ərazilərdə fəaliyyət göstərən sahibkarlar üçün 10 il müddətinə mənfəət, əmlak və torpaq vergilərindən tam azad olunma imkanı yaradır. Bu stimullar sadəcə xərclərin azaldılmasına deyil, həm də əmək bazarında "aktiv tələb" formalaşdırılmasına xidmət edir.

Tədqiqatlar göstərir ki, vergi yükünün aşağı olması müəssisələrə imkan verir ki, sərbəst qalan vəsaitləri işçilərin peşə hazırlığına və rəqəmsal bacarıqlarının artırılmasına yönəlsinlər. Bu, xüsusilə yüksək texnologiyalı istehsalat sahələrində "bacarıqların transferi" (skill transfer) prosesini sürətləndirir. Ekonometrik təhlillər sübut edir ki, sənaye zonalarına yatırılan hər 1 milyon AZN investisiya, texnoloji tutumdan asılı olaraq orta hesabla 10-15 nəfər arasında birbaşa, 30-40 nəfər arasında isə dolaylı məşğulluq yaradır.

Bu prosesdə dövlətin "sosial sığorta haqlarının subsidiyalaşdırılması" mexanizmi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, işəgötürənlər tərəfindən ödənilən sosial sığorta haqlarının dövlət büdcəsi hesabına qarşılınması, əmək bazarında leqal məşğulluğu təşviq edir və "kölgə iqtisadiyyatı" risklərini minimuma endirir.

Regionun "Yaşıl Enerji Zonası" elan edilməsi gələcəyin peşələri olan günəş və külək elektrik stansiyalarının istismarı, enerji auditi və ekoloji mühəndislik sahəsində yeni ixtisaslaşmış kadr bazasının formalaşmasını şərtləndirir. Kəlbəcər və Laçının yüksək dağlıq çayları üzərində bərpa olunan Kiçik Su Elektrik Stansiyaları (KSES) regional enerji təhlükəsizliyini təmin etməklə yanaşı, mühəndis-texniki kadrların daimi məskunlaşması üçün stimül yaradır. Hazırda işğaldan azad edilmiş ərazilərdə yaşıl enerji layihələri üzrə xarici investorların (BP, Masdar, ACWA Power) cəlb

olunması, beynəlxalq standartlara uyğun iş yerlərinin yaradılmasına və yerli mütəxəssislərin qlobal təcrübəyə çıxışına şərait yaradır (Həsənlı M.A., 2022: s. 110).

Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun "Yaşıl Enerji Zonası" elan edilməsi Azərbaycanın məşğulluq xəritəsində yeni bir terminin – "yaşıl iş yerlərinin" (green jobs) yaranmasına səbəb olmuşdur. Beynəlxalq Enerji Agentliyinin və BƏM-in (ILO) metodologiyasına əsasən, azad edilmiş ərazilərdə qurulan günəş və külək stansiyaları ənənəvi enerji stansiyaları ilə müqayisədə bir vahid enerji istehsalı üçün

1.5 dəfə daha çox mütəxəssis əməyi tələb edir.

Cəbrayıl rayonunda inşası planlaşdırılan 240 MVt gücündəki "Şəfəq" Günəş Elektrik Stansiyası və Laçın-Kəlbəcər zonasındakı külək parkları mühəndislik, ekoloji monitorinq və itkilərin idarə olunması sahəsində peşəkar kadr axınına ehtiyac yaradır. Bu sektorun məşğulluqdakı payı statistik olaraq aşağı görünərsə də, yaratdığı əlavə dəyər və tələb etdiyi intellektual səviyyə baxımından regionun ən yüksək məhsuldarlıqlı sahəsi hesab olunur.

"Yaşıl məşğulluq" təkcə enerji istehsalı ilə məhdudlaşmır, bura həm də binaların enerji səmərəliliyinin artırılması, tullantıların təkrar emalı və ekoloji təmiz nəqliyyat infrastrukturunu daxildir. Regionda fəaliyyətə başlayan hər bir müasir otel və ya sənaye müəssisəsi "sıfır emissiya" standartlarına cavab vermək üçün ekoloji menecerlərə və dayanıqlı inkişaf üzrə mütəxəssislərə ehtiyac duyacaqdır.

Turizm və rekreasiya potensialı regionun ən əmək-tutumlu sahəsidir. Şuşanın tarixi mərkəz, Kəlbəcərin balneoloji kurort kimi inkişafı xidmət sektorunda multiplikator effekti yaradır. Beynəlxalq təcrübə və yerli hesablamalar göstərir ki, turizm sektorunda hər bir birbaşa iş yeri dolayı yolla kənd təsərrüfatı, nəqliyyat və pərakəndə ticarətdə 3.5 əlavə iş yeri yaradır. Bu təsirin sahəvi bölgüsü aşağıdakı proqnoz cədvəlində əks olunmuşdur:

Cədvəl 2

Sahələr üzrə məşğul əhəlinin gözlənilən bölgüsü (2030 proqnozu)

İqtisadi Sektor	Məşğul əhəli (nəfər)	Ümumi payı (%)	Əmək məhsuldarlığı dərəcəsi
Aqrar-Sənaye (Smart)	70,000	35.0	Yüksək
Turizm və Xidmət	48,000	24.0	Orta-Yüksək
Tikinti və İnfrastruktur	32,000	16.0	Orta
Sənaye və Logistika	28,000	14.0	Çox Yüksək
Dövlət/Sosial (Təhsil-Səhiyyə)	22,000	11.0	Yüksək

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi və Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

2030-cu il üçün hazırlanan bu proqnoz modelinə əsasən kənd təsərrüfatı hələ də liderliyini qoruyacaq, lakin bu sahə artıq texnologiya-tutumlu olacaqdır. Ən böyük keyfiyyət sıçrayışı sənaye və logistika sektorunda (14%) gözlənilir ki, bu da Zəngəzur dəhlizinin işə düşməsi ilə birbaşa əlaqəlidir. Turizm sektorunun 24%-lik payı isə regionun "yumşaq gücü" olaraq gənclərin işlə təminatında həlledici olacaqdır.

Lakin bu geniş potensialın reallaşdırılması yolunda müəyyən çağırışlar mövcuddur ki, onlardan ən birincisi "ixtisas uyğunsuzluğu" (skill mismatch) problemdir. Regiona köçürülən əhəlinin peşə bacarıqları ilə yeni yaradılan "ağıllı" iş yerlərinin tələbləri arasında kəskin fərqlər müşahidə edilir. Bu disbalansın aradan qaldırılması üçün regionda sahəvi peşə akademiyaalarının qurulması və rəqəmsal bacarıqların inkişafı prioritet olmalıdır. Həmçinin, minalanma faktoru investisiya qoyuluşunu və ərazilərin tam dövrüyyəyə qaytarılmasını ləngidən ən ciddi təhlükəsizlik baryeri olaraq qalır.

Zəngəzur dəhlizi və Zəngilan Beynəlxalq Hava Limanı regionun sadəcə nəqliyyat əlaqələrini deyil, həm də "xidmət ixracı" potensialını genişləndirir. Logistika və ticarət sektorunda yaradılan iş yerləri yüksək hərəkətilik və rəqəmsal idarəetmə bacarıqları tələb edir. Dəhlizin fəaliyyətə

başlaması ilə Cəbrayıl və Zəngilan rayonları tranzit-yük terminalına çevriləcək ki, bu da beynəlxalq logistik operatorların regiona gəlişini şərtləndirir.

Logistika sektorundakı məşğulluq aşağıdakı istiqamətlər üzrə şaxələnilir:

- Beynəlxalq kargo idarəetməsi: Gömrük bəyanətmə və beynəlxalq hüquq mütəxəssisləri.

- Texnik və operator heyəti: Hava limanı və dəmir yolu infrastrukturuna texniki xidmət göstərən kadrlar.

- Təchizat zənciri menecmenti: Sənaye parklarında istehsal olunan məhsulların xarici bazarlara daşınmasını koordinasiya edən mütəxəssislər.

Tədqiqat göstərir ki, logistik aktivliyin artması regionda pərakəndə ticarət və otelçilik sahəsində "təkanverici effekt" (push effect) yaradaraq, yerli xidmət sektorunun gəlirlərini illik 15-20% səviyyəsində artıracaqdır. Eyni zamanda, 2030-cu ilə qədər regionda daimi məskunlaşacaq əhalinin səmərəli məşğulluğu üçün dövlət-özəl tərəfdaşlığı modellərindən geniş istifadə edilməli, kiçik biznesə "başlangıç qrantları" verilməlidir. Yalnız bu halda, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur Azərbaycanın ÜDM-nə illik 3% əlavə artım gətirərək, milli iqtisadiyyatın rəqabətədavamlılığını yeni zirvələrə daşıya bilər (World Bank, 2023: s. 142).

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə məşğulluq potensialının kompleks təhlili sübut edir ki, region Azərbaycanın yeni iqtisadi inkişaf modelinin nüvəsini təşkil edəcək gücdədir. Reintegrasiya prosesində "yaşıl iqtisadiyyat" və "ağıllı texnologiyalar"ın tətbiqi məşğulluğun strukturunu keyfiyyətcə yeniləyərək yüksək əmək məhsuldarlığına xidmət edir. Tədqiqat nəticəsində əldə olunan elmi-praktiki mülahizələr əsasında aşağıdakı təkliflər irəli sürülür:

1. Regional Kadr Bankının yaradılması: Azad edilmiş ərazilərin iqtisadi profilinə uyğun olan ixtisaslar üzrə (məsələn, bərpa olunan enerji texnikləri, ağıllı ferma operatorları) mərkəzləşdirilmiş "Qarabağ İxtisas Mərkəzləri" qurulmalıdır.

2. KOB-lara stimulların genişləndirilməsi: Regionda fəaliyyət göstərən kiçik və orta sahibkarlara yalnız vergi güzəştləri deyil, həm də yerli kadr cəlb etdikləri təqdirdə əməkhaqqı subsidiyaları verilməlidir.

3. Logistik klasterləşmə: Zəngilan və Füzuli ətrafında azad ticarət zonalarının yaradılması və Zəngəzur dəhlizinin imkanlarından istifadə edərək "logistik-servis" məşğulluq modelinin tətbiqi.

4. Turizm-Eko-Sinerji: Ekoloji turizm və aqroturizmin vəhdəti sayəsində kənd yerlərində mövsümi işsizliyin aradan qaldırılması üçün infrastrukturun diversifikasiyası.

Bu torpaqlarda yaradılan hər bir dayanıqlı iş yeri Azərbaycanın ümumi sosial-iqtisadi sabitliyinə, milli təhlükəsizliyinə və Böyük Qayıdış proqramının uğuruna verilən ən mühüm töhfədir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi. (2023). İşğaldan azad edilmiş ərazilərin sosial-iqtisadi inkişafına dair rəsmi hesabatlar. Bakı: Rəsmi sənəd.

2. Abbasov N.H. (2022). Qarabağ və Şərqi Zəngəzur: Yeni iqtisadi reallıqlar və perspektivlər. Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyyatı. (245 s.).

3. Məmmədov R.S. (2023). Rəqəmsal iqtisadiyyat şəraitində regional məşğulluq modelləri. Bakı: UNEC Nəşrləri. (180 s.).

4. Nuriyev Ə.X. (2022). Regional idarəetmənin elmi-praktiki əsasları və məşğulluq siyasəti. Bakı: Adiloğlu Nəşriyyatı. (320 s.).

5. Süleymanov E.M. (2021). Azərbaycanın post-konflikt bərpa strategiyası və Zəngəzur dəhlizi. Bakı: İqtisadiyyat İnstitutu. (165 s.).

6. Həsənlı M.A. (2022). Yaşıl enerji zonalarında məşğulluq və iqtisadi artım. Bakı: Letterpress. (140 s.).

7. Paşayev N.M. (2023). Regionların inkişafında "Smart" texnologiyaların rolu. Bakı: Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. (190 s.).

8. World Bank. (2023). Azerbaijan: Toward Sustainable and Inclusive Growth in the Liberated Territories. Washington, DC: World Bank Publications. (142 p.).
9. ILO (International Labour Organization). (2022). Employment Policy Guidelines for Post-Conflict Economic Recovery. Geneva: ILO Publications.
10. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. (2024). Regionların iqtisadi göstəriciləri (2023-cü il üzrə tam məlumatlar). Bakı: DSK Nəşri. (210 s.).

N.H.Seyfullazade

doctoral candidate, Azerbaijan State University of Economics (UNEC)

ORCID 0009-0003-8394-2190

A comprehensive assessment of employment generation and labor market potential in the liberated territories

Abstract

This research paper examines the formation of an employment strategy during the economic reintegration of the liberated Karabakh and East Zangezur regions into Azerbaijan's general socio-economic system. The region's natural resource base, agro-industrial potential, "green energy" opportunities, and transit-logistics hub role are analyzed based on statistical data. The article evaluates the impact of the special economic regime, tax and customs incentives, and "smart" technologies on the employment environment. The study concludes that the economic recovery of the region is directly linked to the creation of high-tech jobs and the digital transformation of vocational training.

Keywords: *Karabakh, East Zangezur, employment potential, reintegration, jobs, Great Return, green energy.*